

Boncompagno da Signa (ca. 1170 – ca. 1240), *Rhetorica novissima*

4.2.1 De illis, qui principium sumunt a tussi.

Prava consuetudo vel fastus vel elatio sive oblivio quosdam prolocutores inducit a tussi voluntaria vel excusatoria inchoare. Verumtamen quidam tussiunt aliquando, ut trachiam arteriam expurgent, quoniam accidere consuevit, quod ex laboriosa meditatione humores ad esophagum discurrunt. Unde prolocutores coguntur fauces in principio expurgare, ne offendiculum spiritus proveniat in loquendo.

4.2.2 De illis qui per pravam consuetudinem superstitiosos gestus ostendunt.

Prolocutores ab honesta consuetudine deviantes cum quadam superstitione surgunt ad loquendum, et postea damnabiles gestus ostendunt, et abstergunt faciem, reaptant post aures capillos, propria respiciunt indumenta et corrungant nares, ac si videretur eis astantium caterva feterere.

4.2.3 De illis qui subsidiariis dictionibus abutuntur.

Ex prava consuetudine vel insufficientia litterature noscitur provenire, quod multi prolocutores subsidiariis dictionibus abutuntur. Quidam enim frequentissime repetunt "*vere*" seu "*revera, pro certo*", et etiam pudorose defectum substantant. Alii namque repetunt "*usque adeo, dumtaxat, aliquando, liquido, liquidius*." Nimirum tot sunt dictiones in orationibus, que contra decorem eloquentie repetuntur, quod non possent ab aliquo numerari.

4.2.4 De illis qui abutuntur lepidis et concinnis.

Aliquot molles et delicati prolocutores, more femineo abutuntur lepidis et concinnis, repetendo frequenter hec nomina, videlicet "*speciosus, gloriosus, generosus, delicatus, caleis, suavis, amabilis, affabilis*" et "*tractabilis*" cum suis comparativis, superlativis et adverbis descentibus ab eisdem. Preterea sunt alii, qui sine intermissione quasdam auctoritates, sententias generales, quedam exordia et proverbia repetere ad subsidium dignoscuntur. Hos autem atque predictos non absque nota pudoris afficit repititio tediosa. Et est notandum, quod huiusmodi subsidia, verborum lepiditates, excocte orationes, ambigua dictamina et concinna a viris prudentibus puerilia et frivola reputantur.

4.2.5 De illis qui fingunt se ignorare que longis temporibus excoxerunt.

Inanis glorie ventum sorbere optantes in suarum principiis orationum simulant, ut vulpecule, que vineam satagant eloquentie demoliri. Faciem siquidem et oculos ad celum elevant et suspirant, et se fingunt sub admirationis velamine meditari, ut videantur, quod numquam super his, que debent dicere, cogitarint.

4.3.1 De honestate habitus, gressus et risus.

Cum habitus corporis, gressus pedum et risus dentium iuxta Salomonem de homine iudicent, cuilibet prolocutori expedit honestate morum pollere. In primis quidem ita debet esse modestus in habitu, quod suum ordinem vel officium non excedat. In incessu autem nimis velox esse non debet vel tardus, ridere debet sine cachinno, presertim cum immoderatus risus in ore stultorum consistat. Notantur quidem in eo habitus, gressus corporis, vocis prolatio, significatio verborum et modus proferendi.

4.3.3 De temperantia incipiendi.

Ea solummodo que ab antiquis oratoribus de incipiendi doctrina omissa fuerunt, supplebo. Dico ergo quod persone sublimes et viri, qui per sapientiam vel religionem seu dignitatem sunt famosi, plane ac submissa voce debent incipere, ut in eis gravitas prenotetur, nisi aliud exigat rerum eventus. Nam auditores in prolationibus talium personarum magis

attenti existunt. Reliqui vero ita debent incipere, quod in ipso principio notam reprehensionis non incurrunt. Et dicatur eis "*altius, altius*", quod fieri non potest absque prolocutorum pudore.

8.1.10 De principalibus impedimentis memorandi.

Principalia impedimenta memorandi sunt inutiles cure, ambitiones acquirendi, sollicitudines carorum, ligamina mulierum, potus absque moderamine et superfluitas comedendi. Nam cum cibus et potus assumuntur preter naturam, ex defectu caloris digeri non valent assumpta. Quare nociva fumositas velut turbo consurgit, et petens cerebrum replet miringas eius. Unde sensualitas impeditur et memorialis cellula obumbratur. Obsunt etiam ista, videlicet ira, superbia, furor, tristitia, timor, ludus noxius, strepitus, rumor, avaritia, miseria, cura familiaris, labor superfluus, coitus immoderatus, cibaria generantia crossos et viscosos humores, vina mucida, corruptus aer, fetor, vigilare vel dormire nimium, aut ultra debitum ieiunare.

Item egritudo chronica, obligatio proprie voluntatis, et senium, in quo virtutes animales et naturales incipiunt pati defectum, plurimum impedire noscuntur memoriam naturalem. Preterea quidam opinantur, quod ceci et surdi bene memorentur, ex eo quod, cum unus sensus remittitur, alius magis intenditur. Sed in opinione sua errare videntur, quia memoria non est sensus, immo virtus animo principalis. Ceci autem, in eo quod audiunt, et surdi, in eo quod vident, non bene sed competenter memorantur, quia numquam vidimus cecos vel surdos pervenire ad philosophie tribunal. Verumtamen ceci multo melius memorantur quam surdi, quoniam auditus in hac parte visum et cecitas surditatem noscitur superare.

8.1.11 De principalibus suffragiis quibus memoria roboratur.

Impedimenta, que in superiori capitulo continentur, studeas accuratius evitare, quia per contrariorum notitiam evidentissima doctrina confertur. Nunc igitur artificialia suffragia publicemus, que memoriam coadiuvant naturalem. In primis quidem gaudent animus memorari volentis, quoniam gaudium memorialem virtutem confortat. Memoratus desiderata libertate fruatur, quia, sicut dictum est superius, multum obest obligatio proprie voluntatis. Utatur puro et libero aere, quia continens mutat contentum ad complexionem suam. Dieta sit temperata secundum habitudinem complexionati et temperate sumatur, quia natura neque plus neque minus appetit, sed semper moderamine gaudet. Purgetur cerebrum ab humoribus phlegmaticis et viscosis. Utatur interdum diamargariton et plyris, que principaliter dicuntur memorialem cellulam confortare. Aspergat aliquando faciem cum namphio vel aqua rosea, quoniam ex odoribus illis spiritus confortantur. Speciorum autem et herbarum odoribus cum intermissione fruatur, ut natura suavius delectetur, quoniam si frequentissime odoraret, ex nimia repletionem remitteretur sensualitas odorandi sicque de suavitatis odore nullum reciperet adiuventum. Indumenta nempe non sit nimium delicata nec aspera seu vetustate consumpta, quia delicata lascivere suadent et aspera seu vetusta depressionem et pudorem inducunt. Permaneat aliquando in locis delectabilibus et amenis, in quibus audiat philomenas et suaves rivulorum decursus. Conversetur cum illis amicis, quos videre ipsum delectat, quoniam familiarites illorum, qui placere non possunt, maximum prestat memorie nocumentum. Sit ei rarissima confabulatio mulierum et magis placeant per sapientiam quam per formam, quoniam earum pulcritudo reticulum in se continet deceptivum.

8.1.12 De duodecim principalibus notis quibus memoria roboratur.

Meditatio, studium, disputatio, collatio, fabulatio, novitas, mutatio, consuetudo, emulatio, timor improprietatis, appetitus laudis et ambitio excellentie sunt duodecim principales note, quibus consuevit memoria roborari.

8.1.13 De argumentis que inducuntur contra illos qui dicunt memoriam naturalem non posse artificialibus subsidiis adiuvari.

Apprehendam arcum et pharetram scripturarum et infigam illis reprehensionis dire sagittam, qui vanam et stultam opinionem sectantur. Sed ecce in tribus superioribus capitulis impedimenta memorandi et naturalia remedia prenotavi, quibus nemo valet rationabiliter contraire. Verum quia stultis et tardis corde ad credendum non sufficiunt exempla nature, ad ipsorum incredulitatem penitus abolendum, divine pagine argumenta et exempla visibilia et manu facta inducam, incipiens ab ipso Deo, qui dixit Petro: "*Antequam gallus canet ter, me negabis.*" Unde tertius galli cantus fuit memoriale signum, que recordatus est Petrus verbi Jhesus.

Item dixit discipulis suis: "*Occurret vobis homo amphoram aque portans*" et tunc amphoram posuit pro memoriali signo. Et de muliere, que obtulit alabastrum unguenti dixit, quod in toto mundo dicetur, *quod hoc fecit in memoriam meam*. Et in cena discipulis suis precepit dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*. Triginta namque argentei, quos Iudas reiecit dati fuerunt in agro figuli, qui fuit apparatus *Achaldemech* idest ager sanguinis, usque in hodiernum diem. In Veteri namque Testamento frequenter posuit Deus memorialia signa, quando federa cum populo Israelitico iniebat. Abraham enim loco, in quo vidit filium immolare, nomen imposuit *Dominus videbit* in memoriam. Et Iacom in loco, in quo vidit scalam erectam, lapidem, quem supposuerat capiti suo, erexit in titulum, fundit oleum desuper eo et in signum memorie vocavit locum illum Bethel. Et alibi cum Laban socero suo fecit tumulum testimonii memorialis. Profecto quandocumque Israelitici viri ad invicem federa iniebant, vel si aliquando apparebant aliqua signa vel prodigia, in signum memorie locis et rebus nova nomina imponebant. David de Christo loquens ait: "*Et memoriale tuum in generationem et generationem.*" Et alibi dicit: "*In memoria eterna erit iustus.*"

Et, ut breviter specialia sub generibus comprehendam, assero pro constanti, quod omnes libri, qui facti sunt vel fuerunt in toto orbe terrarum; omnia instrumenta, subscriptiones, epicereumata, epitaphia, omnes picture, imagines et sculpture, cruces lapidee, feree seu lignee in biviis, triviis et quadriiviis et prediis religiosorum fixe, et ille, que ponuntur super ecclesias, domos hospitales; et campanilia, berline, furce, patibula, catene ferree et gladii iustitie, quid portantur ante principes ad terrorem; exoculationes, mutilationes et diverse pene latronum <ac> falsariorum; omnes termini, qui fixi sunt causa divisionum; omnia tintinnabula, pulsationes tabularum apud Grecos, exclamationes apud Saracenorum meschitas; clangores cornuum et tubarum; cuncta sigilla; varia indumenta et signa religiosorum; depositorum alphabeta; portum, navium domorum, in quibus hospitantur viatores, tabernarum, piscationum, retium, nuntiorum et quorundam ludentium signacula; vexilla militum, armorum et armatorum insignia; algorismi, astrolobia, orologia et papalis bulle impressio; signa et puncta taxillorum, colorum varietates, nodi memoriales, pedum suppositiones, strictiones digitorum, bulle que sunt in baculis penitentialium; minute baculorum incisiones, quas faciunt senescalchi, ministrales, et castaldiones, cum dant vel recipiunt familiares expensas; alape, quas pontifices dant in chrismatis unctione adultis; verbera, que pro rerum gestarum memoria conservanda pueris inferuntur; amantium nutus et indicia; latronum sibilationes; curialia dona et munuscula inventa fuerunt ad substendendum imbecillitatem memorie naturalis.